

Vokiškųjų *Lied* verbalinio teksto problema: originalo tekstas versus vertimo tekstas

Ernesta Juškaitė, Gražina Daunoravičienė

Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Gedimino pr. 42, 01110 Vilnius

El. paštas ernesta_juskaite@yahoo.com

XX a. antrojoje pusėje Lietuvoje pasirodę vokiškojo *Lied* žanro kūrinių vertimai į lietuvių kalbą su ryškiais vokiškos ir lietuviškos sintaksės skirtumais išskėlė klausimus dėl visavertės kūrinių interpretacijos. Straipsnio tyrimo objektu tapo Lietuvos radijo ir televizijos (LRT) archyve rasta Richardo Strausso (1864–1949) įrašų medžiaga. Klausantis šių *Lied* lietuvių kalba, kyla nemažai klausimų apie dainų verbalinių tekstų vertimą sovietmečiu (1958–1977), po vertimo proceso pakitusias poetinio ir muzikinio teksto konstruktyvų sistemas kūriniuose bei kitakalbių *Lied* poveikį atlikimui. Tyrimui buvo pasitelkta ne tik muzikologija, bet ir vertimo studijos. Autorės apibendrina apie vertimo įtaką *Lied* kompozicijoms rašiusių tyrėjų (Johanas Franzonas (2008), Dinda Gorlée (1997, 2005), Peteris Lowas (2003, 2005), Marta Mateo (2005), Helena Minorsa (2012), Sebnema Susama Saraeva (2008, 2019) ir kt.) mokslines įžvalgas. Jose išdėstyta požiūris į Hanso Josefo Veermerio (1983) *skopos*, Katharina'os Reiss (1984, 2009) funkcionalumo bei Christiane'os Nord (1991) *skopos* + funkcionalumo teorijų taikymą dainų tekstų vertimo procesuose. Ištirti R. Strausso dainos *Zueignung*, Op. 10 Nr. 1 (pagal Hermanno von Glimo eilėraščių, 1885) vertimo į lietuvių kalbą atvejai atskleidė struktūrinius pokyčius tarp vertimo teksto ir muzikinio teksto, kurie apsunkino visavertį kūrinių vokalinių atlikimą bei interpretaciją. Kadangi *Lied* žanre darniai sąveikauja poetinis bei muzikinis tekstas, išvertus verbalinį tekstą į kitą kalbą, būtina įvertinti naują abiejų tekstų koegzistenciją – ar gali kūrinyje visaverčiai funkcionuoti bei atliepti pirminį kompozitoriaus sumanymą.

RAKTAŽODŽIAI: vokiškieji *Lied*, verbalinis tekstas, vertimo teorija, muzikinis tekstas, sintaksė

Tyrimo paskata tapo Lietuvos muzikologijoje kilęs susidomėjimas originaliųjų muzikinių tekstų funkcionavimu kitose muzikos kultūrose, kurį stimuliuavo pastaraisiais dešimtmečiais ryškėjančios istoriškai informuoto atlikimo bei autentiško muzikos kūrinių tekstų interpretavimo tendencijos. Šiame darbe vokiškųjų *Lied* studijos pagrindu iškeliamas vokalinių kūrinių verbalinių tekstų vertimo į kitas kalbas problema bei išversto poetinio ir muzikinio teksto koordinacijos problema. Apie vertimo poveikį *Lied* kompozicijoms, po vertimo proceso kilusias problemas ir jų sprendimo būdus savo tyrimuose rašė J. Franzonas (2008), D. Gorlee (1997, 2005), A. Lefevere (1975), P. Lowas (2003, 2005), M. Mateo (2005), H. J. Minorsa (2012), N. Ruwertas (1972), S. S. Saraeva (2008, 2019), J. M. Steinas (1971, 1973) ir kt.

R. Strausso dainos *Zueignung* Op. 10 Nr. 1 (1885) 1958–1977 m. vertimų į lietuvių kalbą variantų pavyzdžiu tyrimo autorės gvildena klausimą, kaip po vertimo proceso pakitusios sintaksinio bei akcentinio konstrukto sistemos paveikė *Lied* atlikimą. Tam tikslui buvo pasitelkta mokslinių šaltinių, muzikos struktūrinė ir sintaksinė analizė, komparatyvinis bei sisteminimo metodai, vertimo teorijos ir R. Strausso vokalinę kūrybą aptariantys šaltiniai. Svarbu pažymėti, jog šiame tyrime verbalinio ir muzikinio

konstruktų destrukcijos analizėms pasitelkiami tam tikri vertimo teorijų aspektai, taip pat naudojami tyrimo autorių siūlomi individualūs sutartiniai ženkliai bei terminologija.

Straipsnyje apžvelgiamos ir išskiriamos *Lied* poetinio teksto vertimui aktualios vertimo teorijos. Kartu Hermanno von Glimo eilėraščio vertimams į lietuvių kalbą siekta suteikti kontekstą vertimų teorijose. Svarbiausias dėmesys tyrime skiriamas R. Strausso dainos *Zueignung* Op. 10 Nr. 1 poetinės ir muzikinės sintaksių analizei, kuri išryškino ne tik verbalinės, bet ir muzikinės sintaksės kismą. Toks tarpdisciplininis tyrimas aktualus tiek vertimo studijų problematikos plėtimui, tiek *Lied* žanro atlikimo Lietuvoje tradicijai. Tyrimo rezultatai turėtų talkinti vokalinių kūrinių verbalinių tekstų vertimų praktikai ir galėtų padėti išvengti konstrukcinių kūrinio pokyčių, atsirandančių dėl netinkamai išversto verbalinio teksto.

Pirmosios vertimo teorijos bei jų modeliai

Samprotavimų apie teksto vertimą randama dar Cicerono traktate *De optimo genere oratorum* (46 m. pr. Kr.), po jo vystėsi ilga vertimo proceso suvokimo raida. Mokslinį ir teorinį pagrindą vertimo studijos įgijo XX a. viduryje, kai dienos šviesą viena iš pirmųjų išvydo Jeano-Paulo Vinay ir Jeano Darbelnet'o lingvistinė vertimo teorija, minima veikale *Stylistique comparée du français et de l'anglais* (1958). Mokslininkai teigia, jog „vertimas tampa menu, kai yra įvaldomi pagrindiniai įgūdžiai“, ir išskiria tris vertimo taikymo būdus – vertimo naudojimą moksle, už mokslo ribų bei abiem atvejais¹. Savo veikale jie pateikė bemaž prieš penkis šimtus metų Leonardo Bruni (~1370–1444), o vėliau ir Etienne'o Dolet (1509–1546) išdėstytus penkis vertimo principus², pagal kuriuos profesionalus vertėjas privalo žinoti visus užsienio kalbos niuansus, būti įvaldęs visus gimtosios kalbos išteklius, gramatiką ir žodyną³. J.-P. Vinay ir J. Darbelnet'o pasiūlyti septyni vertimo būdai bei jų klasifikavimas į tiesioginį (skolinys, kalkė, pažodinis vertimas) ir netiesioginį (transpozicija, moduliacija, ekvivalentas, adaptacija) vertimą tapo mokslininkų lingvistinės vertimo teorijos ašimi.

Jakovo Reckerio veikalas *О закономерных соответствиях при переводе на родной язык* (1950) taip pat priskiriamas pirmosioms lingvistinėms vertimo teorijoms. Mokslininkas teigė, jog vertimo esmė yra vienos kalbos atitikmenų paieškos kitoje kalboje, bei išskyrė tris atitikmenų kategorijas: 1) ekvivalentai (nuo konteksto nepriklausantys atitikmenys, tarp kurių egzistuoja pastovūs santykiai);

1 Vinay, Darbelnet 1995: 8.

2 Etienne'o Dolet vertimo principai: 1) vertėjas turi gerai suprasti verčiamo teksto prasmę, išmanyti vertimo sritį; 2) turi gerai mokėti kalbas, iš kurių verčia; 3) privalo vengti pažodiškumo ir versti taip, kad būtų perteiktos autoriaus mintys, bet išsaugotas abiejų kalbų savitumas; 4) turi rinktis plačiai vartojamas kalbos formas bei vengti skolinių ir neologizmų; 5) privalo siekti natūralaus teksto skambesio, tad turi tinkamai parinkti žodžius bei jų išdėstymą (Ballard 2007: 111).

3 Vinay, Darbelnet 1995: 9.

2) variantiniai ir kontekstiniai atitikmenys (žodžiai, turintys vieną reikšmę vienoje kalboje ir keletą reikšmių kitoje kalboje, ir žodžiai, kuriems reikalingas kontekstas); 3) visų tipų vertimo transformacijos⁴ (diferenciacija, konkretizacija, generalizacija, prasminis sąvokos išplėtimas, antoniminis vertimas, visiškas pakeitimas ir kompensacija). Svarbu atskirti J.-P. Vinay ir J. Darbelnet'o vartojamą *ekvivalentiškumo* terminą nuo J. Reckerio *ekvivalento* sąvokos. Pirmąją sąvoką mokslininkai įvardija idiominų pasakymų vertimus, o J. Reckeris, vartodamas sąvoką *ekvivalentai*, turi omeny visišką atitikmenį. Kone didžiausia lingvistinių vertimo teorijų yda, anot L. Černiuvienės, yra konteksto stoka⁵. Nors mokslininkai kalba ir apie situacijas, ir apie kontekstą, jų pateikiamuose pavyzdžiuose pastarojo vis dėlto trūksta ir tai turi įtakos profesionaliam vertimui.

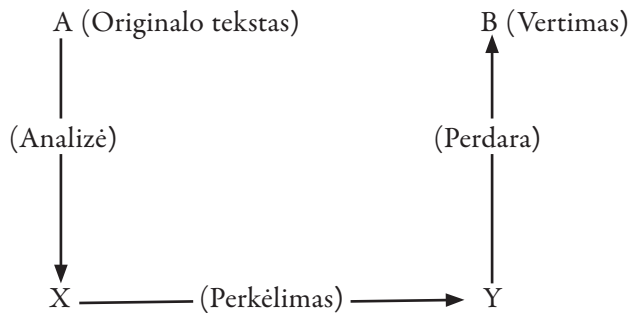
Lingvistinės teorijos davė pradžią vertimo mokslo vystymuisi bei platesniam požiūriui į vertimo sampratą. Čia verta paminėti Romaną Jakobsoną⁶ (1896–1982), išskyrusį tris vertimo rūšis: *vertimą vienos kalbos ribose* (tos pačios minties pasakymas kitais žodžiais), *interlingvistinį* (vienos kalbos ženklų perteikimas kitos kalbos ženklais) bei *intersemiotinį* (kalbos ženklų perteikimas nekalbiniais ženklais) vertimus.

XX a. antroje pusėje vertimo teorijoms įgyjant vis tvirtesnę mokslinę pamatą (paminėtini J.-P. Vinay, J. Darbelnet'o (*Comparative stylistics of french and english*, 1995) ir J. Reckerio (*Теория перевода и переводческая практика*, 1974) lingvistinio pobūdžio veikalai bei R. Jakobsono vertimo samprata (*On Linguistic Aspects of Translation*, 1969), vertimo proceso modelį pirmasis sukūrė Eugene'us Nida. Nenuostabu, jog šis modelis buvo kurtas atsižvelgiant į ilgalaikes diskusijas dėl Biblijos vertimų, o nuolatinį klausimą, *kaip versti ir interpretuoti*, išprovokavo Šventojo Rašto vertimai į įvairias pasaulio kalbas. Modelio ašis – *formalusis* ir *dinaminis ekvivalentiškumas*.

Remiantis šiuo E. Nida'os modeliu (1 pav.), galima pažvelgti į vertimo procesą, kuriame dalyvauja ne vienas, o du tekstai – poetinis ir muzikinis.

Šis modelis atspindi dviejų tekstų – poetinio bei muzikinio – tarpusavio ryšių irimą

išvertus verbalinį tekstą. E. Nida'os nurodytas vertimo būdas nuo OT (originalo teksto) į VT (vertimo tekstą), kuriame dalyvauja tik vienas tekstas, yra pakankamai aiškus ir suprantamas, tačiau į vertimo procesą įsiliejantis muzikinis tekstas

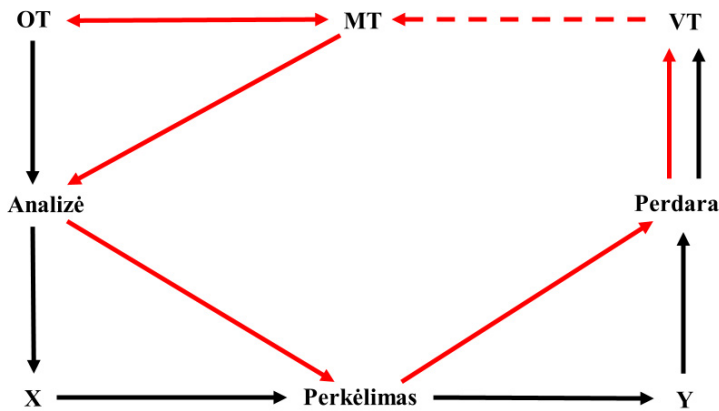

1 pav. Eugene'aus Nida'os vertimo proceso modelis (Nida 1982: 33)

4 Recker 1974: 9.

5 Černiuvienė 2013: 102.

6 Romanas Jakobsonas – rusų ir amerikiečių lingvistas, literatūros teoretikas.

2 pav. Tris tekstus – OT, VT ir MT – jungiantis modelis (sudarė E. Juškaitė)

diktuoja tam tikras sąlygas, kurių nesilaikant prarandamas du tekstus jungiantis kūrinio kontinuumas.

Analizuojant R. Strauss'o dainų poetinio teksto vertimus į lietuvių kalbą buvo pastebėta, jog po vertimo proceso sintaksiniai poetinio teksto vienetai, atsidūrę kitoje frazės ar sakinio vietoje, nors ir tinkamoje vertimo kalbos sintaksinės struktūros atžvilgiu, praranda prasminę sąsają su muzikiniu tekstu. Taip yra pažeidžiamas kompozitoriaus sukomponuotas bendras muzikinis kūrinio kontekstas, kurį jis kūrė visų pirma atsižvelgdamas į originalo kalbos poetinį tekstą, jo mintį bei žodžių skambumą, kiekvienam konkrečiam poetiniam akcentui, žodžiui ir skiemeniui parašydamas tam tikro harmoninio aukščio konkrečią natą ar natų junginį, skirdamas natai tam tikrą ritminę vertę bei dinaminį niuansą. Taigi kai originalo kalbos poetinis tekstas yra neatsiejamas nuo muzikinio teksto, kyla klausimas, ar tokių reiškinį apskritai galima išskirti į dvi atskiras dalis – poetinę ir muzikinę, ir kokią vertimo praktiką galima taikyti. Norint išnagrinėti funkcinių saitų tarp poetinio ir muzikinio teksto irimo problemą, verta pradėti nuo funkcionalizmo suvokimo.

Funkcionalizmas: *Skopos* teorija

Pirmosios funkcionalizmo apraiškos vertimo istorijoje siekia Cicerono laikus, kai jis pats vertė tekstus, tačiau ne kaip vertėjas, o kaip oratorius, siekdamas oratorines graikų kalbas perteikti lotynų kalba taip, kad jos skambėtų lyg būtų parašytos lotynų oratoriaus. Jau Ciceronui buvo svarbu suvokti, kokią funkciją atlieka ar turi atlikti jo pasirinkti vertimui ir jau išversti darbai, kitaip tariant, originalo kalbos bei vertimo tekstai. Ši mintis tvirtą teorinį pamatą įgavo tik 1971 m., kai apie funkcijos kategoriją prabilo vokiečių vertimo studijų mokslininkė Katharina Reiss, tyrusi egzistuojančius funkcinius ryšius tarp originalo ir išverstų tekstų. Teoretikė pateikė iš pirmo žvilgsnio gana paprastus du klausimus, į kuriuos kiekvienas vertėjas turėtų sau atsakyti: 1) kam jis verčia? (kas bus jo išversto teksto auditorija?), 2) koks

vertimo tikslas?⁷ Pagal K. Reiss, vertimas – tai dvikalbės komunikacijos procesas, jo tikslas gali būti vertimo kalba atkurti tekstą, funkciškai ekvivalentišką originalo kalba sukurtajam⁸. Kadangi vertėjas tekstą pateikia kaip tarpininkas, vertimas yra suvokiamas kaip „antroji“ komunikacija, tad natūralu, jog išversto teksto turinys šiek tiek pakinta originalo atžvilgiu. K. Reiss teigimu, pagal tai, kokias funkcijas atlieka tekstai bei kokią komunikaciją jie kuria, galima pastebėti, jog skirtingose kalbose ir kultūrose egzistuoja panašaus ar netgi to paties tipo tekstai: 1) informaciniai tekstai (žinios, paprasti faktai, nuomonės), 2) vaizdingi tekstai (grožinė literatūra, kūryba), 3) žmonių reakcijas siekiantys paveikti ar išprovokuoti tekstai (politikų kalbos ar propagandiniai tekstai). Šių tekstų tipams priskiriami vertimo būdai: verčiant informacinį tekstą yra svarbiausia perteikti turinį, dirbant su vaizdingais tektais svarbu ne tik perteikti meninį turinį, bet ir identifikuoti autoriaus ketinimą bei teksto stilių, o verčiant poveikį siekiančius sukelti tekstus yra naudojama adaptacija⁹.

Hansas Josefas Vermeeris – vienas žymiausių vokiečių vertimo studijų mokslininkų, taip pat atstovavusių funkcionalizmo kryptį. Teoretikas dirbo drauge su K. Reiss, kartu jie parašė vertimo teorijų veikalą *Grundlegung einer allgemeinen Translations-theorie* (1984). Šių dviejų mokslininkų teorijos labai panašios, tačiau tai, ką K. Reiss vadino *funkcija*, H. J. Vermeeris pavadino *tikslu – skopos* (gr. tikslas). Ši teorija, kaip teigia Christiane Nord, yra „vertimo mokslo pamato dalis“¹⁰, nes jos principas yra tikslinga veikla. Pagrindinis H. J. Vermeerio principas nusako, jog kiekvienas vertimo procesas, kaip ir pats vertimas, gali būti vadinamas veikla. Kiekviena veikla turi savo tikslą arba, kitaip tariant, atlieka tam tikrą funkciją. Atsižvelgiant į tai galima teigti, jog vertimas taip pat gali turėti savo tikslą. Kadangi vertimo veikla tampa rezultatu, nauju įvykiu, H. J. Vermeeris tokį vertimo tekstą įvardija *translatum*. Pats vertimo teksto tikslas (*translatum skopos*), kaip pabrėžia H. J. Vermeeris, gali skirtis nuo originalaus teksto tikslo. Nuo *skopos* priklauso ir vertimo metodai bei strategijos. Atsižvelgiant į šias teoretiko mintis, galima kelti klausimą, koks galėtų būti R. Strausso dainų vertimo teksto tikslas (*translatum skopos*)? Atsakyti į šį klausimą bus galima išnagrinėjus dainos poetinio teksto vertimą bei suvokus vertimo būdus sovietmečiu.

Žvelgiant funkcinio požiūriu į vertimą, ekvivalentai tarp originalo ir išversto teksto yra pavaldūs visiems įmanomiems *skopos* vertimams, bet ne vertimo principui „viskas tinka viskam“. H. J. Vermeerio teorijoje vertimo tikslas yra numatomas pagal funkciją, kurią turi įvykdyti tikslinis tekstas¹¹. Vertimo tekstą tyrėjas įvardijo,

7 Reiss 2009: 22.

8 Černiuvienė 2013: 110.

9 Reiss 2009: 109.

10 Nord 2005: 27.

11 Nord 2005: 27.

kaip „pasaulio kontinuumą, kurį gavėjas gali interpretuoti kaip susijusį su jo paties situacija“¹².

Svarbi *skopos* taisyklė yra tikslumo poreikis. Jeigu dėl *skopos* reikia pakeisti funkciją, reikiami standartai nebebus intertekstualiai nuoseklūs OK atžvilgiu, tačiau adekvatūs bei tinkami tikslo atžvilgiu¹³, kitaip tariant, išverstas tekstas turi turėti galimybę funkcionuoti naujoje situacijoje taip, kaip pageidauja norintieji tą tekstą naudoti. *Skopos* teorijai svarbu, jog tekstas funkcionuotų, tad šia teorija bus remiamasi bandant išsiaiškinti, ar esama funkcijos kitimo apraiškų R. Strausso dainų poetinio teksto vertimuose į lietuvių kalbą, o svarbiausia – koks buvo šių vertimų tikslas.

„Funkcionalumas plius ištikimybė“ – taip vertimo konceptą apibūdino Ch. Nord 1991 m. išleistos savo knygos *Text Analysis in Translation* pratarinėje. Mokslininkė ši konceptą akcentavo savo teoriniuose darbuose ir teigė, jog per šio koncepto sistemą vertėjas gali susitelkti į svarbiausius OT aspektus (tokius kaip sintaksinės struktūros arba *verbum pro verbo* vertimai) ir nepaisyti kitų, jei tai nebūtina VT *skopos*¹⁴. Dėl bendro suvokimo čia verta pateikti Ch. Nord vartojamų sąvokų reikšmes bei jų vertimą iš anglų kalbos¹⁵:

SL (*source language*) – originalo kalba (OK),

TL (*target language*) – vertimo kalba (VK),

ST (*source text*) – originalo tekstas (OT),

TT (*target text*) – vertimo tekstas (VT),

SC (*source culture*) – originalo kalbos kultūra (OKK),

TC (*target culture*) – vertimo kalbos kultūra (VKK),

TRL (*translator, translation*) – vertėjas, vertimas.

Ch. Nord daug dėmesio skyrė vertimo modeliams, jų analizei ir kritikai. Jei H. J. Vermeeris ir K. Reiss siekė įrodyti, jog tą patį tekstą priklausomai nuo *skopos* galima išversti skirtingai, Ch. Nord, apžvelgdama teksto analizės procesą, akcentavo, jog tekstas negali būti izoliuotas nuo aplinkos veiksnių nei jį kuriant, nei skaitant, nei interpretuojant. Kad pagrįstų savo mintis, teoretikė pasiūlė sukurtas vertimo proceso fazes ir jų modelius. Anot mokslininkės, vertimo studijose vertimo procesą galima pateikti kaip dviejų arba trijų fazių modelį, tačiau ji pati renkasi vertimo procesą, jos pačios pavadintą *cikliniu modeliu* (*looping model*).

Ciklinį modelį (*looping model*) Ch. Nord grindžia tuo, jog vertimas yra ne linearus, progresuojantis procesas, vedantis nuo pradinio taško OT į galutinį – VT, o ciklinis, rekursyvus procesas, apimantis neribotą kiekį grįžtamojo ryšio ciklų, prie kurių ankstesnių analizių galima ir netgi patartina sugrįžti. Čia mokslininkė akcentuoja tris žingsnius.

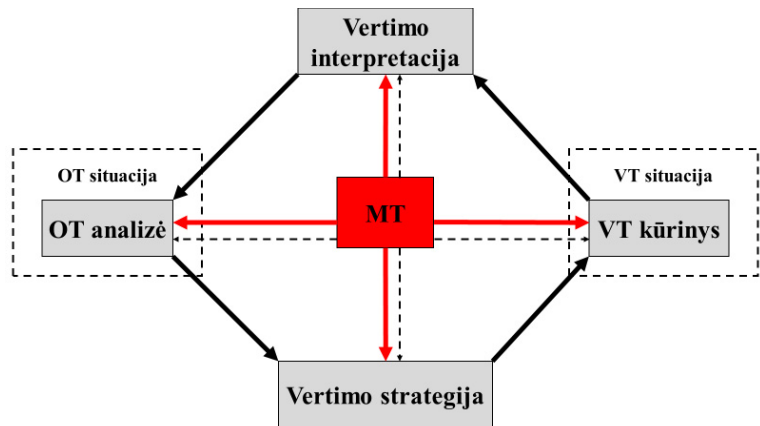
12 Vermeer 1983: 57.

13 Nord 2005: 27.

14 Nord 2005: 33.

15 Ten pat: 3.

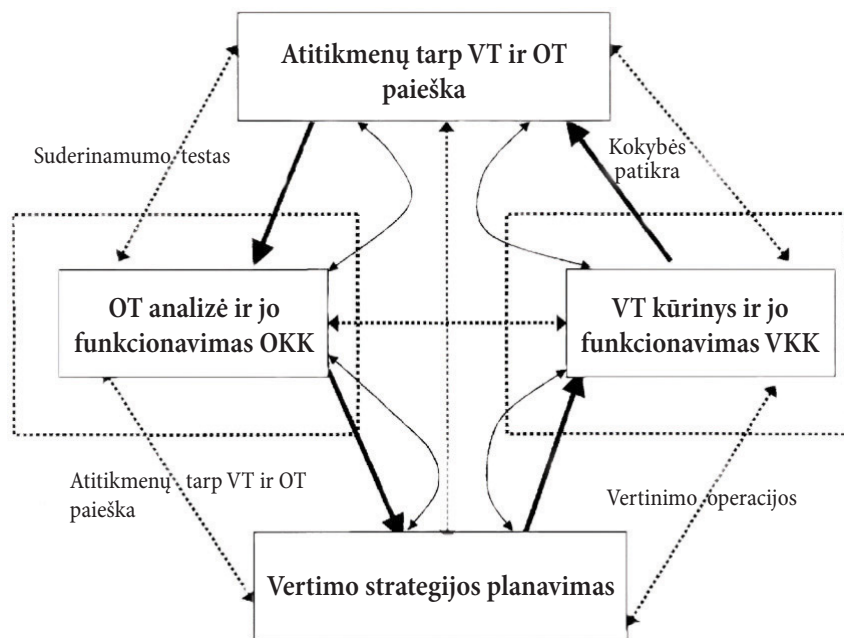
Pirmas žingsnis vertimo procese yra VT *skopos* analizė bei interpretacija. Antras žingsnis – OT analizė, sudaryta iš dviejų dalių. Pirmiausia vertėjui reikia suvokti pagrindinę OT idėją, taip pat ar medžiaga, pateikta OT, atitinka išdėstytus reikalavimus. Toliau gali prireikti išsamios visų teksto kategorijų analizės, atkreipiant dėmesį į tuos teksto elementus, kurie atitinka VT *skopos* – tai yra ypač svarbu VT pateikimui. Išanalizavęs OT, vertėjas jau gali tiksliai nurodyti vertimui aktualias OT elementų funkcijas, kurios bus tikslingai adaptuotos VT *skopos* bei suderintos su atitinkamais VK elementais. Vertėjas nusprendžia, kurie VK elementai bus tinkami numatytoms VT funkcijoms. Tad paskutinis žingsnis, kuris užbaigia ciklą, yra galutinis susisteminimas ir struktūros patvirtinimas. Tačiau į Ch. Nord *looping model* įtraukus muzikinio teksto kategoriją bei jo (MT) *skopos*, tikėtina, jog šis trijų žingsnių modelis įgis dar vieną – ketvirtąjį – žingsnį (MT), prie kurio vertėjas privalėjo sugrįžti kaskart padaręs išvadas dėl OT ar VT elementų funkcijų. Kadangi muzikinis tekstas yra suvokiamas kaip pastovi ir nekintanti daugiakultūres aplinkos kategorija, *cikliniame modelyje* MT funkcija su poetinio teksto (OT bei VT) funkcijomis bus gretinama vienu paraleliu žingsniu, t. y. OT + MT; vertimo strategijos planavimas + MT; VT + MT ir t. t. (3 pav.).

3 pav. Ciklinis vertimo modelis, apimantis OT, VT ir MT, pagal Ch. Nord ciklinį vertimo modelį (sudarė E. Juškaitė)

Vizualizuodama ciklinį modelį Ch. Nord akcentuoja būtent apskritimo forma prieš laikrodžio rodyklę vykstantį vertimo procesą¹⁶. Anot jos, toks modelis leidžia kur kas

¹⁶ Analizuodama vertimo procesą, Ch. Nord pateikia klausimus, kurie gali padėti vertėjui išsiaiškinti aktualią informaciją apie teksto funkciją: 1. Kokią teksto funkciją numatė siuntėjas? Ar esama kokių nors užuominų apie numatytą funkciją pačiame tekste, tokių kaip teksto tipo nuorodos? 2. Kokias išvadas apie teksto funkciją galima daryti iš ekstratekstinio aspekto? 3. Ar esama kokių nors požymių, jog gavėjas galėtų tekstui pritaikyti kitokią funkciją, nei yra numatęs siuntėjas? 4. Kokias išvadas galima padaryti iš duomenų bei užuominų apie tikslines teksto funkcijas remiantis ekstratekstiniu aspektu ir intertekstiniais bruožais? (Nord 2005: 82–83).

4 pav. Ch. Nord ciklinis (*looping*) modelis (Nord 2005: 39)

glaudžiau atvaizduoti bei pagrįsti vertimo procese vykstančias komunikacijas. Vertimo proceso schemoje, grįstoje *looping model*, galima matyti, kaip glaudžiai siejasi ir nuolat atsinaujina kontaktas tarp OT + OT situacijos ir VT + VT situacijos, taip pat tarp OT analizės ir VT sintezės. Tai reiškia, jog vertėjas, žengdamas kiekvieną žingsnį, turi atsigręžti į jau išanalizuotus veiksnius, o kiekvienas naujos informacijos segmentas, suvoktas analizės procese, gali būti patvirtintas arba koreguojamas pagal vėliausiai gautas išvadas.

Pagrindinis funkcionalizmo principas verčiant, anot Ch. Nord, yra būsimos VT funkcijos numatymas bei orientavimasis į ją. Vertėjas gali nuspręsti, kokia bus vertimo funkcija, tik išsamiai išanalizavęs OT funkciją, kuriai dėl tam tikrų kultūrinių aspektų gali būti reikalingas lojalumas OT autoriaus bei jo intencijos atžvilgiu. Kalbėdama apie santykių rūšis tarp OT ir VT, mokslininkė atsigręžia į dvi nuo Cicerono laikų gyvuojančias vertimo teorijas – dokumentinį ir instrumentinį vertimus. Dokumentiniuose vertimuose (kaip antai *verbum pro verbo*, literatūriniuose, filologiniuose ir pan.) tam tikri OT aspektai arba net visa OT situacija atkuriama VT gavėjui, kuris įsisąmonina tai stebėdamas komunikatyvią situaciją. Tai reiškia, jog šis „vertimas gali fokusuotis į bet kurias OT kategorijų funkcijas, kitas palikdamas nuošaly“¹⁷. Pavyzdžiui, vykdant pažodinį vertimą, kurio tikslas

¹⁷ Nord 2005: 80.

atkurti OK funkcijų sistemas, susitelkiama į OT morfologiją, leksiką ir sintaksės struktūras, tad tekstualumas yra ignoruojamas. Instrumentinis vertimas yra nuo nieko nepriklausomas minties (arba žinutės) veiksnys naujoje komunikacinėje vertimo kalbos kultūros situacijoje. Išskiriamos trys šio tipo vertimo formos. Pirmą: jeigu VT gali atlikti tą pačią funkciją ar funkcijas kaip ir OT, vadinasi, tai *ekvifunkcionalus* vertimas (skirtas versti instrukcijas arba komercinės veiklos tekstus). Antra: jeigu OT funkcijų VT gavėjas negali visaverčiai realizuoti, tuomet vertėjas gali jas adaptuoti su sąlyga, jog VT funkcijos siesis su OT funkcijomis ir nesuardys autoriaus (arba siuntėjo) intencijos. Tokia forma vadinama *heterofunkcionaliu* vertimu. Trečioji forma, kurią Ch. Nord įvardija *homologišku* vertimu, yra skirta atkurti panašų OT, kurio literatūrinis kontekstas glaudžiai siejasi su OK kultūra, poveikį VK kultūrai. Ši forma dažniausiai naudojama poezijos vertimams¹⁸.

Trumpai apžvelgus vertimo funkcionalizmo principus, galima paanalizuoti tekstų struktūrinius konstruktus, ir tam padės vertimo palyginimas bei vertimo kritika.

Christiane Nord: vertimo palyginimas vs vertimo kritika

Objektyvi vertimo kritikos forma, pasak Ch. Nord, turėtų būti „grindžiama lyginamąja originalo ir vertimo teksto analize, kuri pateiktų informaciją apie OK ir VK struktūrų panašumą bei skirtumus abiejuose tekstuose, atspindėtų individualų vertimo procesą, jo metodus ir strategiją“¹⁹. Tokia kritikos forma taip pat turi nurodyti VT funkciją, kuri reikalinga vertimo *skopos*. Čia sugretinami vertimo proceso veiksniai bei sudedamosios dalys su pačiu vertimo procesu. Ch. Nord pabrėžia, jog lingvistinių struktūrų, esančių tarp OT ir VT, palyginimas negali būti laikomas vertimo kritika. Tai greičiau kalbos arba teksto sferų sugretinimas, kuris yra naudojamas kontrastingoje kalbotyroje ir stilistikoje siekiant užtikrinti, kad jokie papildomi *ekstralingvistiniai*²⁰ arba *intralingvistiniai*²¹ kintamieji nepatektų į vertimo procesą. Tad akivaizdu, jog „vertimas yra kur kas daugiau nei tik lingvistinio kodo perjungimas (*linguistic code – switching*)“²². Mokslininkė pritaria Wernerio Kollerio²³ teiginiui, kad „jeigu vertimo kritika yra kiek daugiau nei vien tik VT įvertinimas, ji turi būti grįsta OT ir VT palyginimu, kitaip tariant, vertimo palyginimu“²⁴. Čia svarbu atkreipti dėmesį, jog *intrakalbinis* (OT ir VT) palyginimas (lyginant varijavimą ekvivalentais OK,

18 Nord 2005: 81.

19 Nord 2005: 180.

20 *Ekstralingvistinis* [ekstra... + pranc. *linguistique* – kalbinis] – nekalbinis, priklausantis realiai tikrovei, kurios sąlygomis plėtojasi ir funkcionuoja kalba (*Tarptautinių žodžių žodynas* 1985).

21 *Intralingvistinis vertimas* – vienu kalbos ženklų perteikimas kitais tos pačios kalbos ženklais.

22 Nord 2005: 180.

23 Werneris Kolleris (g. 1942) – šveicarų filologas, profesorius ir vertimo studijų teoretikas.

24 Koller 1979: 219.

kaip ir jų variaciją VK) yra galimas būsimo vertimo eigoje. Tai yra bene pirminis veiksmas, atliekamas kiekviena kalba atskirai (OK ir VK), po kurio eina *interkalbinis* OT ir VT palyginimas, kai apžvelgiami bendriniai vertimo vienetų tarp OT ir VT skirtumai ir varijavimo atitikmenimis rezultatai. Tad *interkalbinis* OT ir VT palyginimas gali suteikti informaciją apie vykdytą vertimo procesą. Bet kuriuo atveju OT ir VT palyginimas, kaip ir vertimo kritika, gali ir turėtų būti grindžiama orientaciniu vertimo teksto analizės modeliu.

Aptariant vertimo kritikos niuansus buvo minėta, jog pirmas vertimo įvertinimo žingsnis yra *intrakalbinis* palyginimas, kuris puikiai atspindi ir sintaksinių vienetų slinktis. Tokiam nagrinėjimui pateikiama R. Strausso daina *Zueignung* Op. 10 Nr. 1 ir trys jos vertimo tekstai į lietuvių kalbą:

1) vertimo variantas: vertėjas nežinomas, atlikėja Regina Tumalevičiūtė, 1958 m., LRT archyvo laikmena [OP 5644];

2) variantas: vertėjas nežinomas, atlikėja Marija Aleškevičiūtė, 1966 m., LRT archyvo laikmena [A 4904];

3) variantas: vertėja R. Tumalevičiūtė, atlikėja R. Tumalevičiūtė, 1977 m., LRT archyvo laikmena [A 13208].

Intrakalbiniam VT palyginimo pavyzdyje (žr. 5 pav.) trys lietuviški vertimai yra nagrinėjami horizontalės principu, t. y. ieškoma visiškai ar iš dalies sutampančių kalbos vienetų kiekvienoje teksto eilutėje atskirai, kitaip tariant, tuo pat metu yra nagrinėjamos visų trijų tekstų pirmosios, po to antrosios ir t. t. eilutės bei jose žymimi sutampantys žodžiai. Pateiktame pavyzdyje atsiskleidžia įdomūs pirmojo ir trečiojo tekstų sutapimai pirmame posme bei paskutinio posmo dviejose paskutinėse eilutėse. Vertinant tokius rezultatus galima daryti prielaidą, jog nors LRT archyvo kartotekoje ties laikmena [OP 5644] (1958 m.) ir nenurodytas lietuviško dainos teksto autorius, tikėtina, jog šį vertimą, kaip ir [A 13208] (1977 m.), atliko pati dainininkė R. Tumalevičiūtė.

Palyginus tris vertimų į lietuvių kalbą tekstus tampa akivaizdu, jog 1966 m. M. Aleškevičiūtės įdainuotas lietuviškas *Zueignung* variantas turi mažiausiai sutampančių kalbos vienetų su kitais dviem lietuviškais dainos tekstais, tačiau tikrąjį šio varianto nutolimą nuo OT gali atskleisti *interkalbinis* tekstų palyginimas.

Interkalbiniam palyginime OT yra sugretinamas su trimis lietuviškais VT bei nagrinėjamas kalbos vienetų atitikimas atskirose eilutėse. OT ir VT kontrastas pateikiamas 6, 7, 8 paveikslėliuose. Svarbu paminėti, jog autorės pasirinko individualų žymėjimą – **visiškas atitikmuo** (vertimo vieneto VT reikšmė visiškai atitinka leksemos OT reikšmę), **ekvivalentas** (vertimo vieneto VT reikšmė yra artima OT leksemos reikšmei), **neatitikmuo** (vertimo vieneto VT reikšmė niekaip neatliepia OT leksemos reikšmės).

Pateiktame pavyzdyje (6 pav.) VT ne itin daug nutolęs nuo OT: čia esama 13 visiškų atitikmenų, 9 ekvivalentų ir 18 neatitikmenų kalbos vienetų požiūriu.

Op. 10 Nr. 1 <i>Lemtis</i> (1958) [OP 5644]	Op. 10 Nr. 1 <i>Prieraušumas</i> (1966) [A 4904]	Op. 10 Nr. 1 <i>Likimas</i> (1977) [A 13208]
1 Ach žinai tu, mano mielas,	1 Tu žinai, o mielas drauge,	1 Ach, žinai tu mano mielas,
2 Kad kenčiu atskirta viena,	2 Vien tavęs širdis telaukia,	2 Kad kenčiu atskirta viena,
3 Meilę aš širdy radau,	3 Meilėj tiek kancios radau,	3 Meilę širdyje laikau,
4 Dėkui tau.	4 Ačiū tau.	4 Dėkui tau.
5 Laisvę aš kadais mylėjau,	5 Mes už laimę taurę kelėm,	5 Apie laimę aš svajojau,
6 Ametisto taurę kėliau,	6 Aš pripyliau, tu išgėrei.	6 Iš taurės, kurią pakėliau,
7 Tavo laiminta buvau,	7 Saldų džiaugsimą pajutau,	7 Meilės gėrimu svaigau,
8 Dėkui tau.	8 Ačiū tau.	8 Dėkui tau.
9 Piktą tai taurėi užbūrei,	9 Ir nurimo piktos jėgos,	9 Su kaupu pripylei taurę,
10 Mano siela susitaikė.	10 Laimės mums nedrumscia niekas.	10 Skyrė ji likimą bendrą,
11 Laimę tavo širdy radau,	11 Aš prigludus tau prie širdies,	11 Laimę tavo širdy radau,
12 Dėkui tau.	12 Ačiū tau.	12 Dėkui tau.

Op. 10 Nr. 1 *Zueignung*

¹ Ja, du weißt es, teure Seele,
² Daß ich fern von dir mich quäle,
³ Liebe macht die Herzen krank,
⁴ Habe Dank.

⁵ Einst hielt ich, der Freiheit Zecher,
⁶ Hoch den Amethysten-Becher,
⁷ Und du segnetest den Trank,
⁸ Habe Dank.

⁹ Und beschworst darin die Bösen,
¹⁰ Bis ich, was ich nie gewesen,
¹¹ Heilig, heilig an's Herz dir sank,
¹² Habe Dank.

Op. 10 Nr. 1 *Lemtis* (OP 5644)

¹ Ach žinai tu, mano mielas,
² Kad kenčiu atskirta viena,
³ Meilė aš širdy radau,
⁴ Dėkui tau.

⁵ Laisvę aš kadais mylėjau,
⁶ Ametisto taurę kėliau,
⁷ Tavo laiminta buvau,
⁸ Dėkui tau.

⁹ Piktą tai taurei užbūrei,
¹⁰ Mano siela susitaikė.
¹¹ Laimę tavo širdy radau,
¹² Dėkui tau.

6 pav. Interkalbinis R. Strausso dainos *Zueignung* Op. 10 Nr. 1 (1958) palyginimas

1966 m. atliktos dainos variantas (7 pav.) kiek kitoks: čia 8 visiški atitikmenys, 7 ekvivalentai ir net 29 neatitikmenys kalbos vienetų požiūriu.

1977 m. atliktoje dainoje (8 pav.) esama 10 visiškų atitikmenų, 6 ekvivalentų ir 25 neatitikmenų. Palyginus tris lietuviškus vertimus su OT galima teigti, jog mažiausiai nuo OT nutolęs vertimas yra 1958 m. R. Tumalevičiūtės įrašyto ir greičiausiai jos pačios į lietuvių kalbą išversto teksto atlikimas.

Op. 10 Nr. 1 *Zueignung*

¹ Ja, du weißt es, teure Seele,
² Daß ich fern von dir mich quäle,
³ Liebe macht die Herzen krank,
⁴ Habe Dank.

⁵ Einst hielt ich, der Freiheit Zecher,
⁶ Hoch den Amethysten-Becher,
⁷ Und du segnetest den Trank,
⁸ Habe Dank.

⁹ Und beschworst darin die Bösen,
¹⁰ Bis ich, was ich nie gewesen,
¹¹ Heilig, heilig an's Herz dir sank,
¹² Habe Dank.

Op. 10 Nr. 1 *Prieraišumas* (A 4904)

¹ Tu žinai, o mielas drauge,
² Vien tavęs širdis telaukia,
³ Meilėj tiek kančios radau,
⁴ Ačiū tau.

⁵ Mes už laimę taurę kėlėm,
⁶ Aš pripyliau, tu išgėrei.
⁷ Saldų džiąusmą pajutau,
⁸ Ačiū tau.

⁹ Ir nurimo piktos jėgos,
¹⁰ Laimės mums nedrumsčia niekas.
¹¹ Aš prigludus tau prie širdies,
¹² Ačiū tau.

7 pav. Interkalbinis R. Strausso dainos *Zueignung* Op. 10 Nr. 1 (1966) palyginimas

Op. 10 Nr. 1 *Zueignung*

1 Ja, du weißt es, teure Seele,
 2 Daß ich fern von dir mich quäle,
 3 Liebe macht die Herzen krank,
 4 Habe Dank.

5 Einst hielt ich, der Freiheit Zecher,
 6 Hoch den Amethysten-Becher,
 7 Und du segnest den Trank,
 8 Habe Dank.

9 Und beschworst darin die Bösen,
 10 Bis ich, was ich nie gewesen,
 11 Heilig, heilig an's Herz dir sank,
 12 Habe Dank

Op. 10 Nr. 1 *Likimas* (A 13208)

1 Ach, žinai tu mano mielas,
 2 Kad kenčiu atskirta viena,
 3 Meilę širdyje laikau,
 4 Dėkui tau.

5 Apie laimę aš svajojau,
 6 Iš taurės, kurią pakėliau,
 7 Meilės gėrimu svaigau,
 8 Dėkui tau.

9 Su kaupu pripylei taurę,
 10 Skyrė ji likimą bendrą,
 11 Laimę tavo širdy radau,
 12 Dėkui tau.

8 pav. Interkalbinis R. Strausso dainos *Zueignung* Op. 10 Nr. (1977) palyginimas

Išnagrinėjus trijų lietuviškų R. Strausso dainos *Zueignung* variantų nutolimo nuo OT lygmenį, verta išsiaiškinti, kokius vertimo modelius galėjo naudoti lietuviškų vertimų autoriai. Anksčiau buvo pristatytas Ch. Nord vertimo kritikos modelis, paprastai aprėpiantis du tekstus – originalo ir vertimo. Jis buvo kiek perdarytas į jį integravus trečią tekstą – muzikinį. Ch. Nord vertimo kritikos modelis turi nurodytas veiksmų sekas, tad jomis vadovaujantis, kaip jau buvo minėta, vertimo kritika pradedama nuo OT situacinio lauko analizės, kuri turi būti grįsta istoriniu R. Strausso dainos *Zueignung* poetinio teksto gimimo aspektu. Hermannas von Gilmas, austrų teisininkas, filosofas ir poetas, savo poezijos rinkinį *Sophienlieder* sukūrė 1844 metais. H. Gilmo teisinis išsilavinimas lėmė tam tikrus ryškius politinius bei ano laikmečio aktualijų atspindžius poeto kūryboje. Tai galima pastebėti ir vienoje minėto rinkinio poetinėje kompozicijoje „Habe Dank“. Tačiau prieš gilinantį į H. Gilmo eilių filosofiją, būtina atkreipti dėmesį, jog į lietuvių kalbą buvo išverstas ne jo eilėraštis kaip savarankiškas monotekstinis kūrinys, o poeto tekstu grįsta R. Strausso sukomponuota daina. Čia derėtų stabtelėti bei aptarti naujas vertimo kritikos sąlygas, kurioms didžiulę įtaką padarė šalia poetinio teksto atsiradęs ne mažiau svarbus antrasis – muzikinis tekstas.

1885 m. R. Straussas H. Gilmo eilėraščio „Habe Dank“ poetinį tekstą įprasmino savo muzika. Tačiau pažvelgus atidžiau, atsiskleidžia tam tikras kompozitoriaus įsikišimas į originalų poetinį tekstą, pvz., eilėraščio penktoje eilutėje poeto buvo užrašyta *Hielt ich nicht* (liet. *nelaikiau aš*), o kompozitorius savo sukomponuotoje dainoje *Zueignung* šią frazę pakeitė į *Eins hielt ich* (liet. *kadais laikiau aš*). Net

ir tokia, atrodytų, menka redakcinė korekcija padarė didelę įtaką semantiniam kontekstui bei kūrinio prasmei. Tad galima teigti, jog kompozitorius poetinio teksto mintį ir sandarą paaukėjo dėl muzikinio teksto konstrukto. Kalbant apie dainos *Zueignung* OT situacinį lauką, išryškėja nebe vienas, o du situaciniai laukai: poetinio teksto ir muzikinio teksto, tad šioje vietoje būtina pabrėžti, jog analizuojant ir vertinant *Lied* kompozicijų vertimo procesus, būtina patikrinti, kiek kompozitorius koregavo originalų poetinį tekstą, kurdamas jam muzikinį tekstą. Situacinis laukas pirmiausia turi nusakyti vietą, kurioje funkcionuoja OT. Esant dviem situaciniams laukams galima konstatuoti, jog *Lied* žanro kompozicija buvo skirta XIX–XX a. Vakarų Europos (Austrijos ir Vokietijos) kultūrinei erdvei, jos grožinės literatūros + kūrybos (pagal K. Reiss tekstų tipologiją) funkcija, nukreipta į tam tikrą kamerinę auditoriją, – padaryti meninį-estetinį poveikį klausytojams.

Norint aptarti VT situacinį lauką, vertėtų pradėti nuo politinės-kultūrinės situacijos Lietuvoje. 1958 m. Lietuvos radijuje buvo įrašyta pirmoji R. Strausso daina, kurią, *intrakalbinio* palyginimo duomenimis, tikėtina, ne tik atliko, tačiau į lietuvių kalbą ir išvertė R. Tumalevičiūtė. XX a. vidurys Lietuvoje nebuvo politiškai palankus metas vokiškojo *Lied* žanro sklaidai, o juo labiau buvusio Reicho kompozitoriaus R. Strausso kūrybos plitimui. Tad VT situacinis laukas gero- kai skiriasi nuo OT situacinio lauko. Jei pastarasis buvo skirtas Vakarų Europos kultūrinei erdvei, tai VT turėjo atliepti VKK terpę, t. y. sovietmečio kultūrinę erdvę. Iš esmės abiejų tekstų funkcija nesiskiria, jie abu yra vaizdingų tekstų tipologijoje, o tai reiškia, jog menkai skiriasi ir OT bei VT *skopos*. Abu tekstai funkcionuoja savo terpėse, t. y. atlieka meninį-estetinę funkciją, tad iš esmės vertimo *skopos*, arba *translatum skopos*, gali būti laikomas pavykusi. Vis dėlto, remiantis Ch. Nord vertimo kritikos modeliu, būtina pateikti OT ir VT kontrastą.

R. Strausso Op. 10 Nr. 1 *Zueignung* LR archyvo kartotekoje turi keletą lietuviškų pavadinimų – *Lemtis* (Tumalevičiūtė, 1958), *Prieraišumas* (Aleškevičiūtė, 1966) ir *Likimas* (Tumalevičiūtė, 1977). Bene dažniausiai kartotekoje randamas dainos pavadinimas – *Dedikacija*, kuris tapo dažnas jau po 1993 metų. Būtent tokiu pavadinimu kūrinys atpažįstamas Lietuvoje. Galima pastebėti, jog vertimuose į anglų kalbą dainos pavadinimas įvardijamas dvejopai – *Dedication* (dedikacija) arba *Devotion* (atsidavimas), pastarasis variantas kiek dažnesnis. Nuosekliai nagrinėjant vokišką poetinį tekstą, dėl tokio kūrinio lietuviško pavadinimo kyla klausimų, nes žodžio *dedikacija* semantinė prasmė čia ištis skurdesnė negu žodžio *atsidavimas*, kuris aiškiai atsispindi poetinio teksto, netgi kiekviename posme tęsiamos minties koncepcijoje. Atsižvelgiant į tai, jog eilėraščio pavadinimas OK nėra pristatomas kaip *Hingabe* (liet. *dedikacija* / *pasišventimas*) ar *Widmung* (liet. *paskyrimas* / *dedikacija*), manytina, jog tikslesnis kūrinio pavadinimo vertimas galėtų būti *Atsidavimas*.

Nagrinęjant 1958-ųjų R. Tumalevičiūtės vertimą į lietuvių kalbą, jau iš pirmos eilutės *Ach žinai tu, mano mielas* galima spręsti, kad dainos lyrinis *Aš* – moteris, o adresatas (kam skiriama daina) – vyras. H. Gilmo ir paties R. Strausso poetinis tekstas, o kartu ir jo įprasminimas muzikoje, buvo adresuotas moteriai, todėl atitinkamai lyrinis *Aš* buvo vyras. Tai patvirtina vokiško poetinio teksto penktoje eilutėje vyriška forma įvardytas kalbėtojas – *ich, der Freiheit Zecher* (liet. *aš, laisvės girtuoklis*). Lyginant dainos vokiško ir lietuviško poetinio teksto antrą, trečią ir ketvirtą eilutes galima teigti, jog lietuviško teksto autorius išties atsizvelgė į vokišką tekstą bei stengėsi rasti jam ekvivalentų lietuvių kalboje. Antroje eilutėje žodis *kenčiu* atitinka vokiško teksto tos pačios eilutės mintį *mich quäle* (liet. *kankinuosi / kenčiu*), o vertimo frazės mintis atitinka OK išreikštąją – *tolstant nuo tavęs kankinuos* (*verbum pro verbo* vertimas). Trečioje eilutėje esama žodžių *meilė* ir *širdy* atitikmenų vokiško teksto atžvilgiu, tik pastarajame skiriasi linksniai: *meilė* ir *širdį*. Penktoje eilutėje, nors ir siekdamas rimo bei žodžių skiemenų sinchroniškumo su MT, vertėjas sugėbėjo išlaikyti semantinę poetinio teksto mintį – lyrinio *Aš* laisvės savo gyvenime troškimą: lietuviškame vertime užrašyta *Laisvę aš kadais mylėjau*. Pagrindinis neatitikmuo šioje frazėje yra kalbėtojo prisipažinimas apie savo priklausomybes – *Einst hielt ich, der Freiheit Zecher* (liet. *Kadais iškėliau aš, laisvės girtuoklis*) bei šeštoje eilutėje tęsiama filosofinė mintis *Hoch den Amethysten – Becher*²⁵ (liet. *Aukštai ametisto taurę*); lietuviško vertimo penktoje eilutėje nėra užuominos apie lyrinio *Aš* priklausomybę, o žodis *pakėliau* (ametisto taurę) atsiranda šeštos eilutės pabaigoje. Septintos eilutės mintis vertime į lietuvių kalbą taip pat pakinta: čia vietoj *Ir tu palaiminai gėrimą*, atsiranda *Tavo laiminta buvau*.

Ko gero, daugiausiai prieštaravimų galima rasti paskutiniame dainos posme – deivintoje, dešimtoje bei vienuoliktoje eilutėse, kur OK poetinio teksto mintis itin menkai siejasi su lietuvišku vertimu. Vokiškame poetiniame tekste lyrinis *Aš* kalba apie tai, kad jo *brangioji siela*, nepaisydama visų jo padarytų blogybių ir priklausomybių, meldėsi už jį, ir galiausiai jis sugrįžo bei prigludo prie mylimosios širdies. Lietuviškame vertime situacija pateikiama kitaip. Čia kalbama apie lyrinio *Aš* (šiuo

²⁵ *Ametisto taurė* kūrinyje paminėta neatsitiktinai, o įsigilinus į poetinį kontekstą, įgyja simbolinę bei filosofinę prasmę. *Ametistas* sanskrito kalba vadintas *cacunda* (liet. laimę nešantis). Šį brangakmenį talismanu – nemeilės ir neištikimybės akmeniu – vadino senovės šumerai (apie 3000 m. pr. Kr.), o senovės graikų kalboje *amethystos* reiškė „nesvaiginantis“. Senovės graikų kultūroje tikėta, kad akmens magiškos galios apsaugo nuo priklausomybės alkoholiui ar narkomanijos. Būtent todėl iš šio akmens viduramžiais buvo gaminamos taurės karaliams, kad jie jaustų saiką. Dainos *Zueignung* lyrinis *Aš* antrame posme teigia, jog jis buvo laisvo gyvenimo trokštantis žmogus – laisvės girtuoklis, kuris kadaise pakėlė *ametisto taurę*. Vadinasi, jis, būdamas priklausomas nuo gyvenimo teikiamų malonumų, pakėlė ametisto taurę, kuri simbolizuoja nepriklausomybę ir išsilaisvinimą. Antrame posme sakoma: „Ir tu palaiminai gėrimą“, taigi galima teigti, jog lyrinio *Aš* adresatas – moteris, kurią jis vadina „brangioji siela“, palaimino ne taurę, o gėrimą joje. Ji sutiko kantriai besimeldama laukti savo mylimojo, kol jis išgers laisvės gėrimą iš ametisto taurės ir sugrįš pas ją – taip teigiama trečiame posme.

atveju – moters) mylimojo pyktį dėl mylimosios laisvo gyvenimo troškimo ir paminima, jog lyrinio subjekto siela su tuo susitaikė ir net rado laimę mylimojo širdyje.

Kaip matome, VT išties kontrastuoja OT atžvilgiu. Tam tikri poetinio teksto minties prasminiai aspektai VT prasilenkia su poeto idėja bei neatliepia struktūrinio OT išdėstymo. Anot Ch. Nord, VT priešpriešinus OT, galima įžvelgti paties vertimo proceso ypatumus ir pereitas vertimo fazes. Pagal šį pavyzdį galima kelti hipotezę, jog vertimo procesas buvo grįstas *trijų fazių* (arba panašiu) *modeliu* – teksto suvokimu, OT reikšmės sąsaja su VT intencija ir OT elementų restruktūrizavimu į VT bei pritaikymu VT skaitytojo poreikiams.

Nagrinėjant 1966 m. M. Aleškevičiūtės atliktą lietuvišką dainos *Zueignung* variantą, iš pirmos eilutės *Tu žinai, o mielas drauge* galima spręsti apie lyrinį subjektą – moterį ir adresatą – vyrą, o tai, kaip buvo aptarta ir R. Tumalevičiūtės atlikime, prieštarauja OT esančiam subjektui bei adresatui. Antroje ir trečioje eilutėse esama po vieną visišką atitikmenį – *tavęs* ir *Meilėj*, tiesa, pastarojo vertimo vieneto linksnis skiriasi nuo OT esančiojo (pagal *verbum pro verbo* vertimą – *Meilė padaro širdį ligota*). Trečioje eilutėje esantis daiktavardis *kančios* vertinamas kaip ekvivalentas OT esančiam būdvardžiui *krank* (ligota). Žvelgiant į antrą posmą tampa aišku, jog vertėjas nesigilino į OT ir jo prasmę – čia nėra nė vieno visiško atitikmens. Trečiame posme esama keturių visiškų atitikmenų: devintoje eilutėje žodis *Ir*, vienuoliktoje eilutėje – *tau prie širdies* (vok. *an's Herz dir*). Devintoje eilutėje vertimo vienetai *piktos jėgos* yra vertinami kaip ekvivalentai OT atžvilgiu (pažodiniame vertimo variante lietuvių k. būtų *visuose blogiuose*). Vienuoliktoje eilutėje žodis *priglundus* taip pat traktuojamas kaip ekvivalentas OT esančiam kalbos vienetui *sank* (liet. *nunarinti, nuleisti* (galvą)). Ketvirtoje, aštuntoje ir dvyliktoje eilutėse pasikartojantis vertimo vienetas *Ačiū* yra laikomas ekvivalentu OT atžvilgiu – *esu dėkingas*.

Apžvelgus M. Aleškevičiūtės 1966 m. atliktą dainos *Zueignung* lietuvišką tekstą matyti ryškus VT nutolimas nuo OT. Iš to galima spręsti, kad vertėjas itin menkai įsigilino į OT prasmę, semantinę jo reikšmę bei sąsajas su MT, o didžiąją poetinio teksto dalį sukūrė ir pritaikė esančiam MT. Toks vertimo rezultatas leidžia daryti prielaidą apie *netiesioginį vertimo būdą* (J.-P. Vinay ir J. S. Darbelnet'o formuluotė) arba *visų tipų vertimo transformaciją* (J. Reckerio išskirta trečia atitikmenų kategorija).

R. Tumalevičiūtės 1977 m. įrašytoje dainos *Zueignung* lietuviškoje versijoje yra kai kurių poetinio teksto sutapimų su 1958 m. įdainuotu lietuvišku dainos variantu. Pirmas posmas yra beveik identiškas 1958 m. versijai: 1977 m. tekste nebelieka kalbos vieneto *aš*, dėmuo *širdy* įgauna galūnę – *je*, o 1958 m. vertime buvęs veiksmazodis *radau* 1977 m. vertime pakeičiamas veiksmazodžiu *laikau*. Nė vienas iš pastarųjų variantų negali būti laikomas teisingu vertiniu OT atžvilgiu, nes semantinė poetinio teksto prasmė, išreikšta OT, yra *Meilė padaro širdį ligota*

(verčiant *verbum pro verbo*), o ne *Kad kenčiu atskirta viena*. Antrame posme aptinkama trečioji lietuviška poetinio teksto interpretacija su OT siejasi tik trimis visiškais atitikmenimis ir vienu ekvivalentu, kuris kartojasi kiekvieno posmo paskutinėse eilutėse. Kaip jau minėta, tekstai analizuojami atsižvelgiant į konstrukcinius poetinio teksto eilučių rėmus, kai bet kuri OT eilutė yra sugretinama su toje pačioje pozicijoje esančia eilute VT poetinio teksto konstrukto atžvilgiu. Tad po vertimo kitoje eilutėje atsidūrę vertimo vienetai, nors ir priskirtini visiškiems atitikmenims, yra žymimi kaip *neatitikmenys*. Tokį pavyzdį galima matyti antrame pateikto lietuviško teksto posme: čia antroje eilutėje esantis vertimo vienetas *pakėliau* (6 eilutė) OT sintaksinėje struktūroje užima poziciją pirmoje eilutėje.

Trečiame VT posme yra du atitikmenys (11 eilutė) – *tavo* ir *širdy*; čia verta pastebėti, jog OT sintaksinėje struktūroje šie vertimo vienetai išdėstyti – *Šventai prie širdies tavosios prigludau*.

Apžvelgus R. Tumalevičiūtės 1977 m. išverstą bei įdainuotą lietuvišką dainos *Zueignung* versiją galima teigti, jog dainininkė, versdama poetinį tekstą, atsižvelgė ne tik į OT, bet ir į 1958 m. jos pačios sudainuotą lietuvišką dainos vertimo variantą – tą liudija (1977 m. vertimas) pirmo VT posmo (1–4 eilutės) bei trečio posmo paskutinių eilučių (11–12 eilutės) struktūra ir pasirinktas vertimo vienetų²⁶ konstruktas. Čia poetinio teksto visiški atitikmenys, ekvivalentai bei neatitikmenys OT atžvilgiu yra beveik identiški. Antro ir trečio posmo tekstas menkai atliepia OT ir semantinę jo prasmę, tad galima daryti išvadą, kad R. Tumalevičiūtė antro bei trečio posmo nevertė, o sukūrė, atsižvelgdama tik į kai kuriuos OT minties akcentus. Būtent tokios įžvalgos ir išvados leidžia daryti išankstinę prielaidą, kad šio poetinio teksto vertimas galėtų būti priskiriamas J.-P. Vinay ir J. Darbelnet'o *netiesioginio vertimo būdui* arba J. Reckerio nurodytam *visų tipų vertimo transformacijos* vertimo teorijai.

Svarbu paminėti, jog išsamiai vertimo kritikai yra būtina vertimo atstovų kompetencija, tad šiame darbe autorė apsiriboja tam tikrais Ch. Nord vertimo kritikos aspektais bei kriterijais, daugiau dėmesio skirdama vertimo *intrakalbiniam* bei *interkalbiniam* palyginimui.

Vertimo proceso įtaka sintaksinių vienetų poslinkiams muzikiniame tekste

Išverstų R. Strausso *Lied* tekstų palyginimas, taip pat gauti *interkalbinio* palyginimo rezultatai atskleidžia verbalinės bei muzikinės sintaksės vienetų poslinkius, įvykusius po vertimo proceso. Tolesnėse schemose (9–10 pav.) pateikiami visi trys tekstai (MT, OT ir VT), spalvinis VT žymėjimas išlieka toks pat, koks buvo naudojamas

²⁶ Vertimui skirtose studijose sąvoka *vertimo vienetas* yra gana abstrakti. Dažnai vertimo srities mokslininkai *vertimo vienetus* įvardija *dinaminiais dydžiais*, tad norint išvengti nesuskalbėjimo būtina suvokti, jog šiame darbe ši sąvoka nusako mažus struktūrinius vienetus – atskirus žodžius.

analizuojant *interkalbinį* palyginimą (**visiškas atitikmuo, ekvivalentas, neatitikmuo**). Kiekvienoje schemoje viso kūrinio vokalinė partija yra išdėstyta horizontaliomis linijomis, atitinkančiomis poetinio teksto strofas. Toks scheminis išdėstymas leidžia aiškiau matyti sintaksių struktūrų kismą bei įvertinti VT + MT nutolimą nuo OT + MT. Svarbu atkreipti dėmesį į mėlynas punktyrines rodykles, kurios nurodo vertimo vienetų atsiradimą kitose poetinio teksto eilutėse ir net strofose. Schemose taip pat pažymėtos motyvų / leksemų (žaliu skliaustu), frazių / sintagmų (mėlynu skliaustu), sakinių / logemų (raudonu skliaustu) ribos.

Kaip pakito dainos *Zueignung* Op. 10 Nr. 1 sintaksinė struktūra po 1958 m. R. Tumalevičiūtės atlikto dainos vertimo į lietuvių kalbą, matyti 9 paveikslėlyje. Pradžioje galima konstatuoti, jog pirmoje OT strofoje esama 19, o VT – 15 leksemų, arba vertimo vienetų. Iš jų visiškų OT atitikmenų yra tik penki, iš kurių vokiškos sintaksinės struktūros atžvilgiu visiškai sutampa tik du – leksemos *kad* ir *meilę*. Čia svarbu dar kartą priminti, kad bet koks VT neatitikimas OT konstrukto atžvilgiu yra vertinamas kaip neatitikimas ne tik su OT, bet ir su MT, kadangi OT (kalbant apie *Lied* žanrą) negali būti kaip nors atsietas nuo MT, ir atvirkščiai. Pirmoje strofoje 3 takte OT esančios leksemos *ich* pozicija po vertimo buvo perkelta į 5 VT + MT taktą, o tai reiškia, kad leksema išėjo net tik iš muzikinio motyvo, bet ir iš frazės ribų. Antroje kūrinio strofoje OT esama 14, o VT – 12 vertimo vienetų. VT yra 6 visiški atitikmenys (OT atžvilgiu), iš jų vokišką sintaksinę struktūrą atitinka 2 vertimo vienetai. Antroje kūrinio strofoje vertimo vienetai neišeina už MT motyvų ribų, t. y. vertimo procesas vyko pagal poetinio teksto eilutes. Panaši situacija ir trečioje strofoje. Ji sudaryta iš 18 OT leksemų ir 13 VT vertimo vienetų, iš kurių esama tik dviejų visiškų atitikmenų 5–6 taktuose. Vertimo vienetų poslinkiai įvyko MT motyvų ribose.

Kaip matyti 9 pav., OT + MT sintaksinis konstruktas į VT + MT buvo perkeltas daugiau ar mažiau atsižvelgiant į poetinio teksto eilėdaros sistemą, tiksliau – eilutes, tačiau esama ir išėjimo iš minėtų ribų. Vienas tokių – pirmos strofos trečiame takte esanti OT leksema *ich* po vertimo atsidūrė penktame kūrinio takte – taigi ne tik už poetinio teksto eilutės ir MT motyvo, bet ir už frazės / sintagmos ribų. Antrą ryškų sintaksinį nutolimą galima fiksuoti antroje strofoje, ketvirtame takte esančios OT leksemos *Becher* po vertimo perkėlimą net į trečią strofą, 1–2 taktus. Būtina paminėti, kad OT leksema *Becher* buvo išversta visišku atitikmeniu – *taurė* VK, ir šio vertimo vieneto pozicija OT + MT atžvilgiu liko to paties takto ribose. Vis dėlto vertėjas nusprendė pakartoti šį vertimo vienetai ir trečioje strofoje, o tai visiškai prieštarauja semantinei OT prasmei, jau nekalbant apie sintaksinę OT + MT struktūrą. Tad šioje vietoje galima konstatuoti grubų OT + MT sintaksinio konstrukto pažeidimą, išeinantį net už sakinio / logemos ribų.

1966 m. M. Aleškevičiūtės atliktas dainos *Zueignung* variantas yra nemenkai nutolęs nuo originalaus kūrinio, o tai reiškia, jog ir sintaksinis kūrinio konstruktas

I strofa

Ach, du weist es lou . re Bee . le, du weist es lou . re Bee . le, dass ich fern von dir mich gaü . ß, Ich . be . maecht die Her . zen krank, Weig . ß dich . at . schir . ta sie . ne . dekui lei . la . be Dank.

II strofa

Ein . st hielt ich, der Frei . heit Ze . cher, hecht den A . me . thy . stän . Be . cher, und du seg . ne . test! den Trauk, Ta . vo . ß ich . mü . ße . wo . s . ch, als . ve . ß ich . ä . ßt . my . ße . ßt, ich . re . ße . ßt . bei . ßen . mit . We . ße . mit . We . ße . ßen, bis ich, was ich nie ge . wo . sen, hei . ße . bei . ße . als . Herz . dir . sank . dek . kui . lei . la . be . Dank.

III strofa

Und be . schwerst da . rin die Bü . sen, mit . We . ße . Und . be . schwerst da . rin die Bü . sen, bis ich, was ich nie ge . wo . sen, hei . ße . bei . ße . als . Herz . dir . sank . dek . kui . lei . la . be . Dank.

9 pav. R. Strauss dainos Zueignung Op. 10 Nr. 1 sintaksinės struktūros pokyčiai po vertimo proceso (1958 m., R. Tumalevičiūtė)

I strofa

du, du wusstest den . . . er be . . . k, dass ich fern von dir . . . mich quäl . . . ke, Lie . . . be machti die Her . . . zen krank, ha . . . be Dank.

du wusstest den . . . er be . . . k, dass ich fern von dir . . . mich quäl . . . ke, Lie . . . be machti die Her . . . zen krank, ha . . . be Dank.

II strofa

Einst hielt ich, der Fei . . . heit Ze . . . cher, hoch den A . . . me . . . thy . . . ston . . . Be . . . elter und du seg . . . nst . . . den Trank, ha . . . be Dank.

Einst hielt ich, der Fei . . . heit Ze . . . cher, hoch den A . . . me . . . thy . . . ston . . . Be . . . elter und du seg . . . nst . . . den Trank, ha . . . be Dank.

III strofa

Und be . . . schwand da . . . rin die Bly . . . sen, bis ich, was ich nie . . . er . . . we . . . sen, bei . . . ß, bei . . . ß, abß Herz . . . dir sank mit Weihe

Und be . . . schwand da . . . rin die Bly . . . sen, bis ich, was ich nie . . . er . . . we . . . sen, bei . . . ß, bei . . . ß, abß Herz . . . dir sank mit Weihe

10 pav. R. Strausso dainos *Zueignung* Op. 10 Nr. 1 sintaksinės struktūros pokyčiai po vertimo proceso (1966 m., M. Aleškevičiūtė)

buvo pažeistas (žr. 10 pav.). Šio dainos varianto pirmą strofą sudaro 19 OT leksemų ir 15 VT vertimo vienetų. Čia esama keturių visiškų atitikmenų, iš kurių teisingą poziciją sintaksinėje OT struktūroje užima tik vienas. Antrą strofą sudaro 14 OT leksemų ir 14 VT vertimo vienetų, tačiau visiškų atitikmenų čia, deja, nerasta. Trečioje strofoje esama 18 leksemų ir 15 vertimo vienetų, iš kurių visiški atitikmenys OT atžvilgiu – keturi.

Kaip matyti 10 pav., VT sintaksinė struktūra, nekalbant apie vertimo vienetų atitikmenis, po vertimo proceso labai pakito ir itin menkai siejasi su OT + MT sintaksine sistema. Tai patvirtina antros ir trečios strofų linijose pavaizduoti ryškiai nuo OT leksemų pirminės sintaksės (mėlynos rodyklės) nutolę vertimo vienetai, kai sintaksiniai VT vienetai po vertimo pakeičia poziciją OT sintaksės atžvilgiu ir išeina ne tik už motyvo, bet ir už frazės ribų. Antai antros strofos pirmame takte esanti leksema *ich* po vertimo proceso atsiranda trečiame takte, antrame MT motyve, ketvirto takto leksema *Becher* atsiduria antrame takte, t. y. sintaksinė pozicija pasislenka į kitą motyvą, penktame takte esančios leksemos *du* atitikmuo VT po vertimo atsiranda ketvirtame takte, o tai reiškia, kad buvo išeita ir iš motyvo, ir iš frazės ribų. Trečioje strofoje esama analogiškos situacijos: čia trečiame takte esanti leksema *ich* VT buvo perkelta į šeštą taktą ir taip pat išėjo tiek už motyvo, tiek ir už frazės ribų.

1977 m. R. Tumalevičiūtės įrašytame dainos *Zueignung* variante (11 pav.) taip pat esama sintaksinių slinkčių ir konstrukcinių pažeidimų, tačiau pirmiausia reikėtų konstatuoti, jog pirmą šio dainos varianto strofą sudaro 19 OT leksemų ir 14 VT vertimo vienetų, iš jų visiški atitikmenys OT atžvilgiu – 5, iš kurių sintaksinę struktūrą atitinka du vertimo vienetai. Antrą strofą sudaro 14 OT leksemų ir 13 VT vertimo vienetų, iš kurių visiški atitikmenys OT atžvilgiu tik trys, o sintaksinės pozicijos atitikmenų nėra. Trečioje strofoje yra 18 OT leksemų ir 14 VT vertimo vienetų, iš kurių visiški atitikmenys OT atžvilgiu – tik du.

Išanalizavus 11 pav. OT + MT ir VT + MT konstruktus galima teigti, kad beveik visos sintaksinės slinktys po vertimo proceso įvyko motyvų ribose. Vienintelis gana tolimas sintaksinis poslinkis, kaip, beje, ir pirmame R. Tumalevičiūtės 1958 m. atliktame dainos *Zueignung* variante, įvyko tarp antros ir trečios strofų. Antros strofos ketvirtame takte esanti OT leksema *Becher* po vertimo atsidūrė trečios strofos antrame takte, trečioje / ketvirtoje metrinėje dalyje, o tai reiškia, kad sintaksinė slinktis išėjo ne tik už frazės, bet ir už sakinio ribų.

Išnagrinėjus tris R. Strausso dainos *Zueignung* lietuviškus vertimus, įvertinus jų sintaksines slinktis MT atžvilgiu, po vertimo įvykusius pakitimus tarp OT ir VT, galima sudaryti procentinės išraiškos diagramas.

Diagramose išskirtos trys dalys: **neatitikmuo** – tai VT esantis konkretus vertimo vienetas, niekaip nesisiejantis su OT esančiu konkrečiu kalbos vienetu konkrečioje poetinio teksto eilutėje; **visiškas atitikmuo** – konkretaus VT vieneto

I strofa

Ach, Zueignung du verst es den ... re-be-ih dass ich fern von dir nicht mög-ly Lie-be macht die Her-zen krank mit-je dir dies-je dank dank

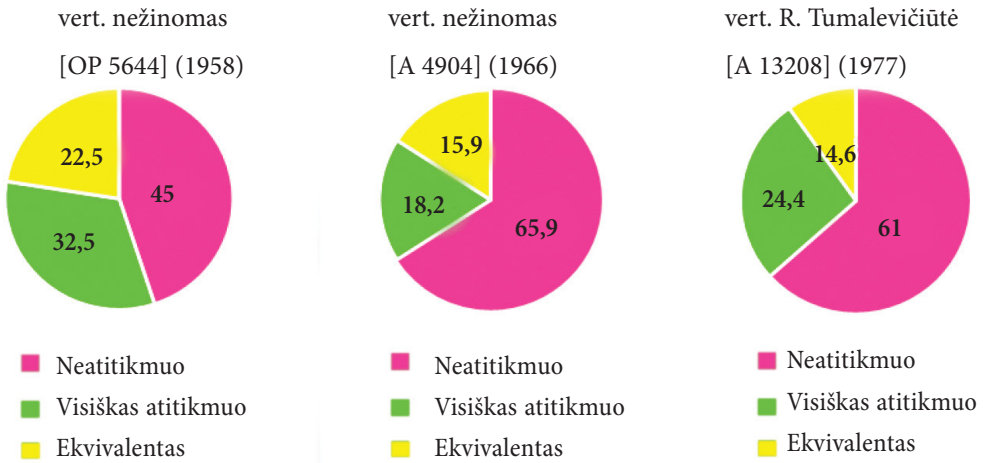
II strofa

Einst hielt ich, der Fiel - hilt Zo - ober, hoch den A - me - taly - ston - Be - cher und du seg - ne - test den Trank, A - nieht mit - ing sca - re - jant emersch ku - ch pa - ke - hant mel - te ge - ri - mit kval - gant dank dank

III strofa

auf Welche Lind be - schwerst fla - rin che Bö - sen, bis ich was ich nie ge - we - sen, bei - lig, bei - lig ans Herz dir sank Sü - kon - mt pri - de - lei lau - ret Aly - ce I E - hi - mi kon - d'ra bi - mit a - vo fiedy pa - ant dank dank

II pav. R. Strauss dainos *Zueignung* Op. 10 Nr. 1 sintaksinės struktūros pokyčiai po vertimo proceso (1977 m., R. Tumalevičiūtė)

12 pav. R. Strauss'o dainos *Zueignung* vertimų į lietuvių kalbą VT nutolimo nuo OT procentinė išraiška

semantinė prasmė visiškai sutampa su OT esančiu konkrečiu vienetu konkrečioje eilutėje; **ekvivalentas** – artimos semantinės prasmės VT atitikmuo OT atžvilgiu konkrečioje eilutėje. Diagramų rezultatus reikėtų vertinti atsižvelgiant į tai, jog visiškų atitikmenų bei ekvivalentų procentinės išraiškos yra sumuojamos ir priešpriešinamos neatitikmenų procentinei daliai. Vertėjo pasirinktas ekvivalentas rodo teksto prasmės suvokimą ir vertėjo intenciją nenutolti nuo OT semantinės prasmės. Remiantis *interkalbinio* palyginimo rezultatais galima teigti, kad dainos *Zueignung* vertimai, atlikti neprofesionalių vertėjų, nuo OT (kaip ir nuo OT + MT) yra nutolę 45–65,9 %.

Išvados

Atsižvelgiant į aptartas J.-P. Vinay ir J. Darbelnet'o, J. Reckerio, R. Jakobsono, E. Nida'os ir Ch. Nord vertimo teorijas, taip pat į trijų Richardo Strauss'o dainos *Zueignung* vertimo variantų analizes, galima daryti šias išvadas.

Sovietmečiu atlikti R. Strauss'o dainos poetinio teksto vertimo į lietuvių kalbą variantai byloja apie vertimo proceso įtaką poetinio ir muzikinio teksto sąitų irimui originalaus kūrinio atžvilgiu. Tyrimui pasitelkta verbalinio teksto vertimo palyginimo metodika atskleidė didžiulius ne tik *interlingvistinius*, bet ir *intra lingvistinius* skirtumus, susidariusius išvertus dainos poetinį tekstą į lietuvių kalbą. Analizuojant dainos žodinio teksto vertimą buvo remiamasi Ch. Nord vertimo kritikos modeliu (1991). Tikėtina, kad jis padėjo išskirti keletą vertimo būdų, kuriuos lietuvių vertėjai galėjo panaudoti dainų vertimo procese: J.-P. Vinay ir J. Darbelnet'o *netiesioginio vertimo* (1958), J. Reckerio *visų tipų vertimo transformacijos* (1950), Ch. Nord *trijų fazių modelio* (1991). Tikslių verbalinio teksto vertimo būdų, kuriuos vertimo

procese naudojo vertėjai, nustatyti nepavyko, tam reikalinga vertimo studijų atstovų kompetencija.

Išanalizavus dainų vertimo variantus daroma išvada, jog *Lied* žanro kūrinio sintaksė po vertimo proceso gali būti laikoma pakitusia. Gauti tyrimo rezultatai rodo, jog muzikinio teksto sintaksinis konstruktas, jam pritaikius vertimo kalbos tekstą, nekinta, tačiau žvelgiant iš verbalinio ir muzikinio teksto kaip nedalomo vienio funkcinės pozicijos, tampa aišku, kad *Lied* žanro kūrinys negali visaverčiai funkcionuoti skirtingomis – verbaline ir muzikine sintaksėmis vienu metu, nes tai prieštarauja konkrečių kalbos vienetų įprasminimo konkrečiais muzikiniais vienetais išreikštai kompozitoriaus idėjai. Muzikos kūrinys, kurį sudaro du vienas nuo kito neatsiejami tekstai – poetinis ir muzikinis, po verbalinio teksto vertimo į kitą kalbą turi būti peržiūrimas svarstant, ar nauja abu tekstus apimanti visuma gali visaverčiai funkcionuoti bei atliepti pirminį kompozitoriaus sumanymą.

Gauta 2022 03 07

Priimta 2022 03 31

Literatūra

1. Ballard, Michel. *De Cicéron à Benjamin*. Presses Universitaires du Septentrion, 2007.
2. Burton, Raffel. *The Art of Translating Poetry*. Penn State University Press, 1988.
3. Caskel, Julian. *Die Theorie des Rhythmus*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2020.
4. Cicero, Marcus Tullius. *De inventione; De optimo genere oratorum; Topica*. By H. M. Hubbell. Cambridge: Harvard University Press, 1949.
5. Černiuvienė, Liucija. *Vertimo minties raida Europoje*. Vilnius: VU FLF VSK, 2013.
6. Franzon, Johan. Choices in Song Translation. *The Translator*. 2008. Vol. 14(2): 373–399.
7. Gibhardt, Boris Roman (hrsg.). *Denkfigur Rhythmus. Probleme und Potenziale des Rhythmusbegriffs in den Künsten*. Hannover: Wehrhahn Verlag, 2020.
8. Gorrée, Dinda L. Intercode Translation. Words and Music in Opera. *Target*. 1997. 9(2): 235–270.
9. Gorrée, Dinda L. *Song and Significance. Virtues and Vices of Vocal Translation*. Amsterdam: Rodopi B. V., 2005.
10. Hoof, Henri Van. *Histoire de la traduction en Occident*. Paris: Duculot, 1991.
11. Jakobson, Roman. On Linguistic Aspects of Translation. In: Achilles Fang. *On Translation*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1959: 232–239.
12. Koller, Werner. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Heidelberg: Quelle und Meyer, 1979.
13. Meschonnic, Henri. *Ethics and Politics of Translating*. John Benjamins B. V., 2011.
14. Nida, Eugene A. *Contexts in Translating*. John Benjamins B. V., 2001.
15. Nida, Eugene A. *Essays by Eugene A. Nida*. Stanford University Press, 1975.
16. Nida, Eugene A. *The Theory and Practice of Translation*. E. J. Brill, 1982.
17. Nida, Eugene A. *Toward a Science of Translating*. Brill, 2003.
18. Nord, Christiane. *Text Analysis in Translation*. Amsterdam, New York: Rodopi B. V., 2005.
19. Pažūsis, Lionginas. *Kalba ir vertimas*: VU: FLF VSK, 2014.
20. Petersen, Barbara A. *Ton und Wort: die Lieder von Richard Strauss*. Pfaffenhofen: W. Ludwig Verlag, 1986.
21. Reiss, Katharina. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. München: Max Hueber, 1971.
22. Reiss, Katharina. *Problématiques de la traduction*. Paris: Economica & Anthropos, 2009.
23. Reiss, Katharina; Vermeer, Hans J. *Grundlegung einer allgemeinen Translations – Theorie*. Tübingen: Niemeyer, 1984.

24. Riemann, Hugo. *Musikalische Syntaxis: Grundriss einer harmonischen Satzbildungslehre*. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1877.
25. Schlötterer, Reinhold. *Die Texte der Lieder von Richard Strauss*. München: W. Ludwig Verlag, 1988.
26. Steedman, Mark. *The Syntactic Process*. Cambridge: MIT Press, 2001.
27. Vermeer, Hans J. *Aufsätze zur Translationstheorie*. Selbstverl. Vermeer, 1983.
28. Vinay, Jean-Paul; Darbelnet Jean, Sager. *Comparative Stylistics of French and English*. John Benjamins B. V., 1995.
29. Арановский, Марк Г. *Синтаксическая структура мелодии*. Москва: Музыка, 1991.
30. Рецкер, Яков И. *Теория перевода и переводческая практика*. Москва: Междунар. отношения, 1974.

Ernesta Juškaitė, Gražina Daunoravičienė

The Issue of the Lyrics (Verbal Text) of the German *Lied*: The Original *vs.* Translations

Summary

The variants of translations of the poetic lyrics of Richard Strauss's song *Zueignung*, Op. 10 No. 1 (to Hermann von Glim's poem, 1885) into Lithuanian, done in the Soviet era and kept in the archives of the Lithuanian Radio and Television (LRT), testify to the negative influence of the translation process on the interrelationship between the poetic and musical texts in respect of the original piece. The methodology of comparing the original and translated lyrics used in the research revealed considerable interlinguistic and intralinguistic differences emerging after the lyrics had been translated into Lithuanian. In the analysis of translations of the texts of Strauss's song *Zueignung*, Op. 10 No. 1, the authors relied on the model of translation criticism by Christiane Nord (1991, 2005). Based on it, several translation tactics applied intuitively by the Lithuanian translators in the process of the translation of the lyrics were observed. We refer to Vinay and Darbelnet's indirect translation method (1958), Recker's all kinds of translation transformation (1950), and Nord's three-phase model (1991). It was impossible to identify the specific methods that the translators used in the translation of the verbal texts as the competence of a researcher into translation studies is required in order to establish such facts.

The analysis of the translation variants of the poetic lyrics of Strauss's song *Zueignung* led to the conclusion that in the translation process, the translators frequently changed the verbal syntax of the *Lied*, which contradicted the situations of rhetorisation of the musical syntax and the musical text. The results of the research prove that, from the point of view of the coexistence of the verbal and the musical texts, in quite a few cases automatic adaptation of the translated text to a stable musical text leads to the situation when musical works of the *Lied* genre can no longer function adequately. The reason for this is the discrepancy between verbal and musical syntaxes and their semantic meanings, which contradicts the idea of a meaningful interaction between the composer's two texts.

After translating a verbal text into another language, a *Lied*-type composition can convey the composer's idea only in the presence of a harmonious structural and meaningful interaction between the two texts.

KEYWORDS: German *Lied*, verbal text, musical text, translation theory, syntax